

Inleiding

De straat is een revolutionaire Amerikaanse roman die vandaag de dag nog even relevant is als bij de publicatie ervan in 1946. Toen Ann Petry er de Houghton Mifflin-debuutprijs mee won, werd de literaire wereld opgeschud. Iedereen was het erover eens dat het een briljant boek was, maar ook, zoals bij uitzonderlijk talent wel vaker het geval is, moeilijk te categoriseren. In die tijd werd onder Afro-Amerikaanse literatuur stilzwijgend verstaan: Afro-Amerikaanse literatuur geschreven door mannen. Vrouwenliteratuur werd beschouwd als witte vrouwenliteratuur. Daarnaast onderscheidde Petry zich omdat zij in New England was opgegroeid maar in haar werk niet de reserve aan de dag legde die we met schrijvers uit die streek associëren. Dit is geen zedenroman à la Dorothy West. Noch koos ze Walden Pond als haar bron van inspiratie. In plaats daarvan situeerde Petry haar verhaal in Harlem, maar niet in het epicentrum van zwarte verheffing en vooruitgang van de 'New Negro'. Voor Petry was 116th Street de ruige hoofdpersoon, de verpersoonlijking van het snijpunt van racisme, seksisme, armoede en de menselijke zwakheden.

Ik had het geluk *De straat* te ontdekken toen ik studeerde aan het Spelman College, een van oudsher zwarte vrouwenuniversiteit in Atlanta. Het vak heette 'Vrouwbeelden in de literatuur' en werd gegeven door dr. Gloria Wade Gayles, een charismatische, veeleisende en femi-

nistische docente. De week ervoor hadden we *Zoon van Amerika* (*Native Son*) van Richard Wright gelezen en onze wenkbrauwen gefronst bij de portrettering van Bessie, het enige zwarte vrouwelijke personage van formaat in dit boek, dat naar verluidt de 'zwarte ervaring' in de jaren veertig van de twintigste eeuw voor het voetlicht bracht. Nu ik zelf docent ben, begrijp ik waarom dr. Gayles *Zoon van Amerika* liet voorafgaan aan *De straat*. Niet omdat laatstgenoemde volgens sommige critici de vrouwelijke pendant is van *Zoon van Amerika*, maar omdat we na onze kennismaking met Lutie Johnson in al haar fascinerende complexiteit geen geduld meer hadden kunnen opbrengen voor Wrights hardhandige uitvlakking van zwarte vrouwenlevens. (Bovendien plannen doorgewinterde docenten de interessantste boeken aan het eind van de lesperiode om uitgeputte studenten te motiveren de eindstreep te halen.)

Het kloppend hart van *De straat* is Lutie Johnson, een alleenstaande moeder van een zoontje van acht. Deze in de kern traditionele vrouw is met haar jeugdliefde getrouwd in de verwachting van een soms wel zwaar, maar over het algemeen gelukkig en eerzaam bestaan. De realiteit haalde deze droom echter in. Het huwelijk bleek niet opgewassen tegen de combinatie van alledaagse echtelijke spanningen, de financiële problemen als gevolg van een kwaadaardig racisme en de bijzondere omstandigheden van Luties betrekking als dienstmeid. Hij gaat vreemd; zij gaat bij hem weg. Lutie is aangeslagen maar niet verslagen en blijft geïnspireerd door Benjamin Franklin: ze is ervan overtuigd dat 'iedereen rijk kon zijn die dat wilde en hard genoeg werkte en goed genoeg vooruitdacht'.

Met andere woorden, Lutie is een Amerikaanse. Maar wel een zwarte Amerikaanse, en die twee kenmerken

harmonieën niet altijd met elkaar. Onlangs was ik in Washington met een vriendin, de schrijfster Jacqueline Woodson. We waren op weg naar een gesprek met Michelle Obama, dus kwesties rondom burgerschap en ergens thuishoren hielden ons erg bezig. We stonden stil bij een enorme Amerikaanse vlag die aan een zilverkleurige paal wapperde en zagen een snaterend gezelschap witte mensen bij de vlag poseren voor een foto. Jacqueline stelde voor dat ik dat ook zou doen. Op de foto glimlach ik ongemakkelijk terwijl een briesje de vlag om mijn arm krult. Jacqueline merkte op: 'Een foto van een zwarte persoon met de Amerikaanse vlag lijkt al gauw een aanklacht, hè?' Ik bestudeerde het fotootje van mezelf te midden van al die sterren en strepen, en beaamde: 'Het beeld is op z'n minst ironisch.'

Hoewel *De straat* een roman is, letters op papier, word ik altijd overspoeld door ironische beelden als ik eraan denk. Mogelijk ligt de oorsprong daarvan bij die eerste kennismaking in mijn studententijd. Ik had mijn exemplaar van *De straat* bij de universitaire boekhandel aangeschaft. Het omslag was een mix van gedekte grijstinten. Een kind omarmt de benen van zijn moeder. Een links van me gezeten studiegenoot had een oudere uitgave, waarop Lutie stond afgebeeld als een rondborstige stoot in een rode jurk met korset. In de jaren daarna heb ik de diverse edities van *De straat*, zowel de Amerikaanse als de internationale, onder de loep genomen, en ik werd getroffen door de diversiteit aan portrettingen. Het exemplaar in mijn bezit plaatste de roman resoluut in de hoek van de serieuze literaire fictie. Uit het beeld van moeder en kind spreekt een sobere eerbaarheid. Het exemplaar met de rode jurk zat meer in de noir-traditie van Raymond Chandler. In een streng lettertype werd aangekondigd:

De straat

1

Er woei een koude novemberwind door 116th Street. Hij rammelde aan de deksels van de vuilnisbakken, zoog de rolgordijnen door de geopende ramen naar buiten en kwakte ze terug tegen de kozijnen. Ook joeg hij bijna alle mensen tussen 7th en 8th Avenue van de straat op enkele gehaaste voetgangers na, die zich diep vooroverbogen in een poging zo min mogelijk oppervlak aan de teisterende wind bloot te stellen.

Geen snipper papier op straat ontsnapte hem: strooibiljetten voor het theater, aankondigingen voor dansavonden en bijeenkomsten van de vrijmetselarij, de stevige broodwikkels van waspapier, het dunnere waspapier waarin sandwiches werden verpakt, oude enveloppen, kranten. Grijpgraag werkte de wind de stoeprand af en liet de papierflarden dansen, hoog in de lucht, zodat een muur van papier de mensen op straat in het gezicht dwarrelde. Hij vereerde zelfs portieken en keldergaten met een bezoek om kippenbotjes en varkenskluiven op te sporen en langs de stoeprand te stuwen.

Hij deed zijn uiterste best de voetgangers in deze straat te ontmoedigen. Hij verzamelde alle viezigheid, stof en vuil op de stoep en wervelde die omhoog, zodat de viezigheid in hun neus kwam en ze het benauwd kregen, zodat het stof in hun ogen kwam en hen verblindde, zodat het gruis in hun huid prikte. Hij wikkelde hun voeten in krantenpapier en verstrikte hen, totdat de mensen grommend

vloekten, op de grond stampten en het papier van zich af schopten. De wind blies het terug, keer op keer, totdat ze wel moesten bukken om het papier met de hand los te trekken. Op dat moment greep de wind hun hoed, pelde de das van hun nek, stak zijn vingers in hun jaskraag, blies hun jas weg van hun lijf.

De wind tilde Lutie Johnsons haar op van haar nek en ze voelde zich plotseling bloot en kaal, want haar haar had zacht en warm aangevoeld. Ze huiverde toen de koude vingers van de wind haar nek beroerden en haar slapen aftastten. Hij blies zelfs haar wimpers achterover, zodat haar oogballen een kille vlaag te verduren kregen en ze moest knipperen om de woorden te kunnen lezen op het boven haar hoofd schommelende bordje.

Telkens als ze het bordje scherp in beeld dacht te hebben, duwde de wind het van haar af, zodat ze niet zeker wist of er één kamer of twee kamers stond. Waren het er twee, nou, dan zou ze binnenstappen en vragen of ze het flatje mocht bezichtigen, maar stond er één, wel, dan had dat weinig zin. Al kantelde de wind het bordje steeds van haar af, ze kon wel zien dat het er al geruime tijd hing, want de oorspronkelijke laag witte verf vertoonde strepen roest daar waar jarenlange regen en sneeuw de verf ten slotte tot op het metaal hadden weggevreten en het metaal langzaam was gaan roesten, met als gevolg een donkere vlek zo rood als bloed.

Er stond twee kamers. De wind hield het bordje een ogenblik stil voor haar neus, zwiepte het toen naar achteren tot het een onmogelijke hoek maakte met de stang waarmee het aan het gebouw vastzat. Ze las het vliegensvlug: TWEE KAMERS, STOOMVERWARMING, PARKETVLOEREN, NETTE HUURDERS. SCHAPPELIJK.

Ze bekeek de buitenkant van het gebouw. 'Parketvloer-

ren' betekende hier dat het hout zo oud en verkleurd was dat zelfs de dikste laag vernis of schellak geen soelaas bood voor de beschadigingen en de oude krassen, het jarenlange gesleep met meubels over de vloer, de mokerslagen van de tijd, kinderen, dronkaards en vuile, slonzige vrouwen. 'Stoomverwarming' betekende 's ochtends vroeg een ratelend, galmend kabaal in de radiatoren, en dan de rest van de dag een sissend geluid.

'Nette huurders' omvatte, in deze gebouwen waar het zwarte mensen was toegestaan te wonen, iedereen die in staat was de huur te betalen, dus ook mensen die te veel dronken, luidruchtig waren en ruzie zochten; die geneigd waren tot sombere buien waarin ze tomeloos vloekten en tierden, maar ook geneigd tot buien van net zo tomeloze euforie. En omdat de muren flinterdun waren, vervolgde ze, zouden de goede mensen, de slechte mensen, de kinderen, de honden en de walgelijke luchtjes allemaal samen één groot pakket vormen: het pakket dat 'nette huurders' heette.

De wind peuterde aan het rode platte hoedje op haar hoofd, en alsof hij ontstemd was dat hij het niet van zijn stevige verankering met haarspelden kon losrukken, blies de wind een grote wolk van stof, as en snippers in haar gezicht, haar ogen, haar neus. Hij sloeg haar om de oren alsof hij haar een laatste, nijdige mep wilde geven als teken van zijn ongenoegen dat hij haar niet kon opjagen.

Lutie zette zich schrap tegen de felle windvlagen en was vastbesloten haar gedachtegang over het flatje te voltooien voordat ze het zou bezichtigen. 'Schappelijk', tja dat kon zo'n beetje alles betekenen. Aan 8th Avenue betekende het goedkope huurwoningen, afschuwelijke onderkomens die mensenwaardig waren. Aan St. Nicholas Avenue betekende het hoge huren voor kleine flatjes en aan 7th Avenue

betekende het grote, ruime appartementen die alleen betaalbaar waren als je kamers onderverhuurde. Maar aan deze straat kon het zo'n beetje alles betekenen.

Ze keerde zich naar de wind om de straat te beoordelen. De gebouwen waren oud en hadden smalle kleine ramen, wat inhield dat de kamers klein en donker waren. Gezien de ligging van de straat zou de zon nooit bij de flatjes naar binnen schijnen. Nooit. In de zomer was het er snikheet, in de winter koud. Rond de achtentwintig dollar zou 'schappelijk' zijn, hier in deze donkere, dichtbevolkte straat, mits het een woning op de bovenste etage was.

De gangen zouden hier nauw en donker zijn, maar daar haalde ze haar schouders over op, want een flatje vinden waar Bub en zij op zichzelf woonden was belangrijker dan donkere gangen. Het enige wat telde was ontsnappen aan pa en zijn dellen, want alles was beter dan dat. Donkere gangen, vieze trappen, zelfs kakkerlakken op de muren. Alles. Alles. Alles.

Alles? Nou ja, bijna alles. Dus wendde ze zich naar de ingang van het gebouw, maar terwijl ze zich omdraaide hoorde ze iemand zijn of haar keel schrapen. Het geluid was onmiskenbaar – tweetonig, eerst een hoge noot en daarna een grommende uitademing op een lagere noot – zodat ze het duidelijk kon horen ondanks het rumoer van de wind die aan de vuilnisbakken rammelde en naar de gordijnen uithaalde. Het klonk alsof iemand 'hallo' had gezegd, en ze keek op naar het raam boven haar hoofd.

In de kamer waar ze naar binnen keek brandde ergens een zwak lampje en tegen dat licht tekende zich het silhouet van een immense vrouw af. Ze tuurde met half dichtgeknepen ogen om haar beter te kunnen zien. De vrouw had een zeer donkere huid, om haar hoofd zat een strak geknoopte bandana en Lutie zag tot haar verba-

zing dat het raam openstond. Ze vroeg zich af waarom de vrouw op een koude, stormachtige avond als deze bij een open raam zat. Ze droeg niet eens een jas, alleen een soort wijde katoenen jurk. Ze dacht tenminste dat hij van katoen was, omdat hij zo slordig zat, zo volumineus en gekreukeld.

‘Een mooi huisje, liefje. Bel maar aan bij de huismeester. Kun je ’n kijkje nemen.’

Haar stem klonk sonoor. Warm. Toch merkte Lutie dat hoe langer ze haar bekeek, hoe minder ze haar mocht. Niet omdat de vrouw haar al die tijd had zitten bestuderen, haar gedachten had gelezen, in haar hoofd was gekropen, want dat was enkel ergerniswekkend. Maar begrijpelijk. Ze had waarschijnlijk niets beters te doen. Misschien was ze ziek en was haar enige pleziertje in het leven kijken naar alles wat zich onder haar raam op straat afspeelde. Dus dat was het niet. Het waren haar ogen. Die waren roerloos en kwaadaardig als die van een slang. Ze kon ze duidelijk zien, de uitdrukingsloze ogen die over haar lichaam gleden en haar van top tot teen monsterden en taxeerden.

‘Bel maar aan bij de huismeester, liefje,’ herhaalde de vrouw.

Lutie keerde zich om naar de ingang van het gebouw, zonder de vrouw antwoord te geven maar met haar gedachten bij haar ogen. Ze duwde de deur open, stapte naar binnen en keek somber knikkend om zich heen. Het was donker in de hal. Het krachteloze peertje aan het plafond wierp net genoeg licht om niet te struikelen over, laten we zeggen, een piano die iemand zomaar onder aan de trap had laten staan, of om de contouren te kunnen zien van, noem eens wat, een olifant die door een ondernemende huurder van de straat was geplukt.

Wilde je echter een gevallen muntje terugvinden, dacht

ze, dan moest je kruipend op handen en knieën de gebarsten tegelvloer afspeuren. En die olifant of piano zou je trouwens ook niet kunnen zien, want het halletje was voor de een noch de ander ruim genoeg. De trap liep steil omhoog, met donkere, hoge, krappe treden. Ze tuurde gefascineerd omhoog. Als je een dergelijke trap op ging, verwachtte je helemaal bovenaan, helemaal aan de top, een nieuwere, extra ingewikkelde hel: een gecompliceerde, vervolmaakte hel.

Ze boog zich voorover om de namen op de postbussen te lezen. Henry Lincoln Johnson woonde hier ook al, net als in alle andere huizen waar ze was gaan kijken. Hij of zijn bloedverwant. De Johnsons en de Jacksons waren reuze kroostrijk. Toen grinnikte ze, want wie was zij om er iets van te zeggen? Ze behoorde zelf tot die grote stam, die reuzegrote stam van de Johnsons. Aan de bellen te zien hadden de Johnsons onderhuurders: Smith, Roach, Anderson en, jeminee, zelfs een Rosenberg! De meeste namen waren met pen op de postbussen gekrabbeld. Op sommige waren de letters groot en dik. Andere namen stonden er met potlood, sommige in slordige, scheve blokletters als er namen waren doorgestreept en andere namen toegevoegd.

Op de benedenverdieping bevonden zich maar twee appartementen. Als de huismeester niet in het souterrain woonde, zou hij op de benedenverdieping wonen. Ja, daar stond het in blokletters boven 1A. 1A moest wel het donkerste flatje zijn, het kleinste en moeilijkst te verhuren flatje, maar de huisbaas zou zich op de borst kloppen dat hij de huismeester een parterrewoning had gegeven.

Ze bedacht dat het toch echt doodzonde was dat ze niet ook de halletjes wisten te verhuren. Met eenpersoonsbedden. Nee. Gewoon oude veldbedden. Dat bracht veel meer geld in het laatje. Als zij huisbaas was, zou ze zelfs de gan-